

Adatok a palócföldi oligocén rétegtanához¹

JASKÓ SÁNDOR

A palócföldi oligocén slir többszáz méter vastag, igen egyhangú képződmény. Általános szabályként a rétegsorban felfelé haladva fokozatosan homokosabbá váló üledékek mutatkoznak. A térképezésnél a fokozatos átmenet miatt ilyen kőzettani jelleg alapján a rétegek elkülönítése nem lehetséges, mert ez nem mindenütt egyidejű. Mikrofaunisztikai szétkülönítésük hosszadalmas laboratóriumi vizsgálatot igényel, ezért elszigetelt pontokon végzett tektonikai vagy faunisztikai észlelések eredményei csak feltételesen kapcsolhatók össze. A térképezésnél egyes feltűnően jellegzetes kőzetpadok nyomozása gyors azonosításra alkalmas módszerek bizonyult. A palócföldi oligocén összlet mélyebb színtjeiben vannak eruptív tufarétegek, ezek azonban legtöbbször, így Ózd környékén is, nem láthatók a felszínen. A glaukonitos homokkő alsó határa alatt 150 m-rel, mintegy 1 m vastag sárga limonitcs réteg van, amely fölött általában homokos márga, alatta pedig agyagos kifejlődés az uralkodó és így a két képződmény határának tekinthető. Ez a réteg erősen vasas és meszes finomszemű iszap, amelyet Ózd környékén sok helyen a parasztházak falának színezésére és földes padlók tapasztására használnak. A csillámos agyag és homokos agyagmárga mállott felszíni része a naptól kiszáritva piszkos fehérszínű, ez a határréteg száraz állapotban élénk ekkersárga színű és a kopár hegylejtőkön messziről is szembe-tűnő csíkként mutatkozik. Általában keményebb agyaga a felszínen kiemelkedő terepformákat alkot. E határréteg alatt, 20 m-rel mélyebben, már a csillámos agyagban, egy hasonló sárgaszínű, fél m vastag réteg húzódik, mely mézsmárgalenesék sorából áll. Néha — ritkán — a mézsmárga elmarad és helyette a sárga iszapréteg duplázódik meg. 3—4° lejtésű és még ennél kisebb rétegdőlések esetében fennforog annak a veszélye, hogy a laza agyagrétegeknek már csekély megsuvadása, vagy a réteglap hullámossága a valóságtól eltérő eredményt adhat. Ezért a dőlésmérések mellett e rétegek kibúvásának követése jó szolgálatot tesz a hegyszerkezet nyomozásában.

Ez a sárga iszapréteg és mézsmárgaréteg Bánréve, Ózd, Hangcay, Susa és Borsódszentgyörgy környékén mindenütt a rétegsor ugyanazon szintjében mutatkozik. Szentdomonkos környékén is megtaláltam ezt a sárga iszapréteget. Itt az első mézsmárgaréteg hiányzik, helyette azonban egy másik vezérszint van kifejlődve: a *Szentes* által Fedémesről már régeb-

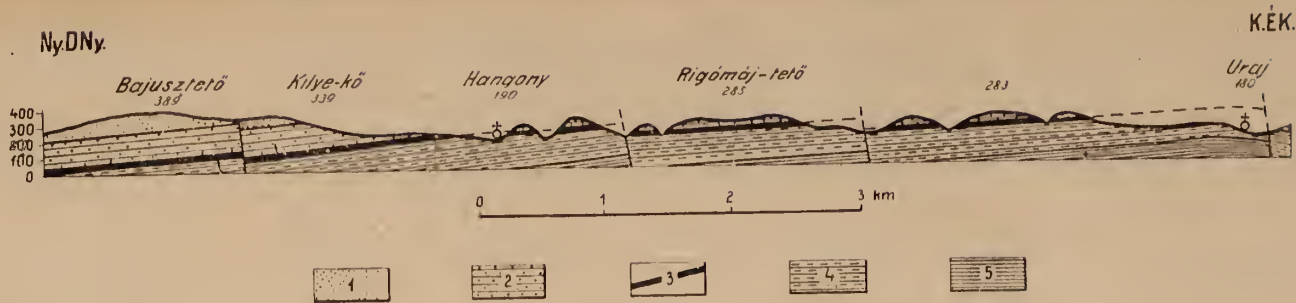
¹ Előadta a Magyarhoni Földtani Társulatt 1949 március 2-án tartott szakülésén.

ben ismertetett kagylómorzsalékos homokkő. Ez a homokkő Fedémesen keresztül egészen Kisfüzesig összefüggő vonulatban követhető. A réteg követésében nagy segítségemre volt *Schré-teruck* 1936. évben készített térképe, mely a homokkő egyes kibúvárait már feltüntette. Nagybátony körül is sikerült a régi mélyfúrás helyétől északra, a Csevicés-völgyben, továbbá Alsó-lengyelend-pusztá környékén is megtalálnom a fentebb említett sárga földfestékreteget. Sóshartyántól Ény-ra, Felsőlapásd és Kislapásd-pusztáknál kuesztát alkot ez a réteg. Sem Sóshartyánban, sem Nagybátonyban nem olyan jól fejlett ez a szint, mint Fedémes és Ózd környékén.

Bánrétvől Ózd, Sóshartyán, Bükkszéken át egészen Nagy-
bátonyig követhetjük több mint 10.000 km²-nyi területen a rétegsor ugyanazon szintjében ezen sárga földfesték, ill. mészmárga- és homokkőpadokat, tehát kétségtelen, hogy általános, nagy területen érvényesült üledékképződési jelenség. A fedémes-i kagylóléhtörmelékcs homokkő sekély vízben, erős hullámvérés által összemorzsolts kövületanyaga rövid idejű erősebb abrázióra utal. A sárga iszapréteg tengeri jellegét foraminiferák és spatangida-tüskék igazolják. A foraminiferák Majzon László szerint felső oligocénre utalnak. Ózdtól északra az Úrjai országot melletti feltárásból *Dentalina filiformis* Orb., *Textularia carinata* Orb., *Nouionis communis* Orb., *Uvigerina pygmaea* Orb., *Sphaeroidina bulloides* Orb., *Clavulina communis* Orb., *Marginulina* sp., *Truncatulina dutemplei* Orb., *Pullenia sphaeroides* Orb., *Rotalia soldanii* Orb., *Polymorphina* sp., *Ramulina* sp., *Robulina* sp., *Spatangida*-tüske került elő. Sóshartyántól 1 km-re Felsőlapásd-pusztá fölötti domboldalról *Truncatulina dutemplei* Orb., *Truncatulina ungeriana* Orb., *Glandulina laevigata* Orb., *Globigerina bulloides* Orb., *Bolivina punctata* Orb., *Marginulina*-töredék, *Sphaeroidina bulloides* Orb., *Bulimina elongata* Orb., *Textularia carinata* Orb., *Globobulimina pacifica* Cushman., *Plectofrondicularia semicos-tata* Neug., *Dentalina filiformis* Orb., *Cyclamina cancellata* Brady, *Robulina crepidula* Ficht.-Moll., *Spatangida*-tüske mutatkozott.

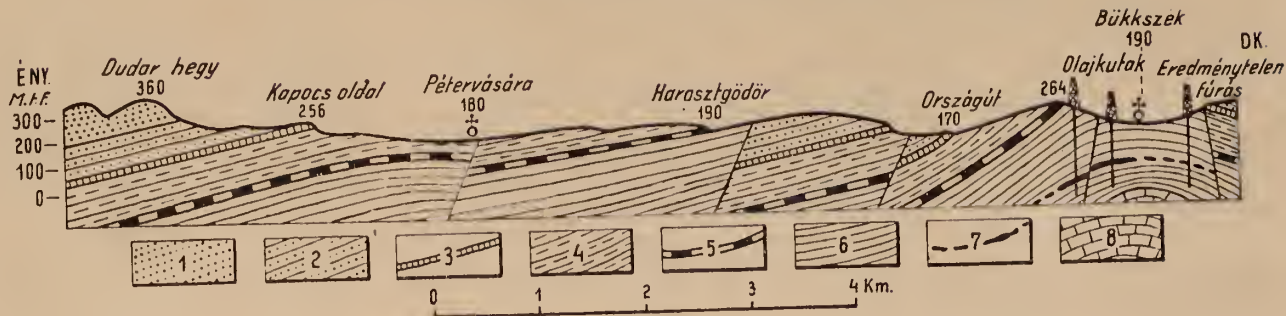
A sárga iszapréteget *Szebényi Lajosné* Atterberg módszerrel szétkülönítette és a következő eredményeket kapta százalékban kifejezve:

	I.	II.	III.
	m i n t a		
Nedvesség légszáraz állapotban	1.27	1.03	1.32
0.002 mm-nél kisebb szemese (agyag)	3.95	3.52	4.15
0.002—0.02 mm közötti szemese (iszap)	30.27	31.76	44.81
0.02—0.2 mm közötti szemese (finom homok)	49.30	31.13	38.26
0.2 mm-nél nagyobb szemese (durva homok)	14.98	31.46	10.37
CaCO ₃ (szénsavfejlődésből meghatározva)	46.0	44.1	46.0

1. ábra

1. glaukonitos homokkő, 2. homokos agyagmárga, 3. sárga iszapréteg,
4. esillámos agyag, 5. foraminiferás agyag.

2. ábra

1. glaukonitos homokkő, 2. homokos agyagmárga, 3. okkeres márga és homokkő, 4. esillámos agyag, 5. andezittufa, 6. foraminiferás agyag,
7. olajtartalmú tufarétegek, 8. lithothamniumos mészkő.

Sőshartyán	Ózd és Hangony	Fedémes és Tarnalelesz	Bükkszék
Glaukonitos homokkő 400 m	Glaukonitos homokkő 400 m	Glaukonitos homokkő 400 m	
	Márgás homokkő 30 m	Márgás homokkő 30 m	
Homokos agyagmárga 100 m	Homokos agyagmárga 120 m	Homokos agyagmárga 100 m	
Sárga iszap, márga-konkréciók 1—1 m	Sárga iszap és mészmárga-konkréciók 1—1 m	Lunaszellás homokkő és sárga iszap 1—10 m	Sárga okkeres márga 1 m. homokkő 5—10 m
Csillámos agyag 150 m	Csillámos agyag 150 m	Csillámos, homokos agyag 150 m	Foraminiferás agyag és márga 150 m
Agyag tufa-rétegekkel	?	Andezittufa a Haraszt-gödörben 1—2 m	Andezittufa a Gyöngyvirágtetőn 5—10 m
?	?	?	Foraminiferás agyag, kőolajtartalmú tufa-rétegekkel hithotham-niumos mészkő

1. Id. Noszky Jenő: Mátra-hegység geomorfológiája, 1926, 19. o.

2. Schréter Zoltán: Bükkszék környékének földtani viszonyai. Évi Jelentés 1936—37-ről.

Az I. sz. minta Fedémes és Bükkszék közötti 275.0 magassági ponttól 400 m-re délre, a II. sz. minta a bolyckói Szállástető északi oldaláról, a III. sz. minta Ózdtól északra az uraji országút melletti előfordulásból való. Megjegyzendő, hogy a II. sz. mintában mészkonkréciócskák, a III. sz. mintában pedig csillámtörmelék adta a nagyszemesek zömét. A szemesenagyság alapján az I. és II. minta anyaga iszapos homok, a III. sz. minta anyaga homokos iszapnak minősíthető. A vizsgálati

eredmények feltűnő megegyezése kétségtelenné teszi azonos üledékjellegüket, bár a minták egymástól távolfekvő helyekről származnak. A sárga iszapos réteg azonban nem mindenütt egész egyforma, hanem megváltozik az azt bezáró rétegesoport fáciesváltozásához igazodva. Már *id. Noszky Jenő* is megfigyelte, hogy: „A kiscelli agyag fácieséhez hasonló képződmények átmennek a homokos, ill. homokkőbetelepülésekkel átjárt féleségekbe, melyek már inkább a felső oligocén agyagmárgáinak felelnek meg.¹ Talán lehetséges ilyen alapon az is, hogy *Schróter* bükkszéli térképének² szinkulesában 9. számmal jelzett agyag egykorú képződmény a szinkulesban 11. számmal jelölt agyaggal és hogy ugyanúgy megegyező korúak a szinkulesban 8. és 10. számmal jelölt homokkőpadok is. Ez esetben nem egymás fölé települő, hanem váltós vetődéssel megismétlődő, ugyanazon korú, de nyugat felé homokosabbá váló rétegekről volna szó. Lehetséges talán az is, hogy a bükkszéki térkép szinkulesában 12. számmal jelölt andezittufával egykorú a pétervásári harasztgödörben és a Kisfüzestől északnyugatra levő szőlőhegyen előforduló vulkáni tufaréteg is. Ezen lehetőség eldöntése még további részletes vizsgálatra szorul. A mellékelt szelvényrajz és összehasonlító táblázat ezen feltevést szemlélteti.

Данные к стратиграфии олигоцена в северной части Венгрии.

III. Яшко

Свита олигоценовых пластов в северной части Венгрии является мощною до 1500—2000 метров. Она содержит глины, песчаники, и песчаные глины. Автор нашёл здесь характерный маркирующий горизонт. Этот горизонт состоит из „думашел“-ого песчаника, мергели и вулканического туфа. Он распространён на большей области и поэтому очень пригоден для исследования геологического строения этой территории.

Daten zur Stratigraphie des Oligozäns im „Palóc-Lande“ in Nordungarn.

Von Sándor Jaskó

Der in Nordungarn sehr verbreitete oligozäne Schlier ist eine mehrere Hundert Meter mächtige sehr einförmige Ablagerung. Es gelang dem Autor darin limonitischen Schlamm, Kalkmergelkonkretionen und Lumachellen-Sandsteinbänke zu finden. Sie geben beim geologischen Kartieren gut verwertbare Leithorizonte ab. Die erwähnten Gesteinsbänke kommen in einem Gebiet von mehr als 10.000 km² überall in demselben Horizont der Schichtenfolge vor und dürfen deshalb als Zeugen allgemeiner, auf grossem Gebiete auftretender besonderer Sedimentationsverhältnisse gewertet werden.